

ACTA

LEHETSÉGES ÁLLAMI BEAVATKOZÁSOK
MAGYARORSZÁG KERESZTÉNY KULTÚRÁJÁNAK
VÉDELMEBENBERKES Lilla
egyetemi docens (PPKE JÁK)**1. Bevezetés**

2018-ban az Alaptörvény hetedik módosítása egészítette ki az R) cikket azon rendelkezéssel, melynek értelmében Magyarország alkotmányos önazonosságának és keresztény kultúrájának védelme az állam minden szervének kötelessége. Az alkotmányos önazonosságot illetően számos tudományos mű született, különösen mert az Alkotmánybíróság is aktív jogfejlesztő tevékenységet folytat ezen a téren, viszont a keresztény kultúra védelme és ehhez kapcsolódóan az állami szervek kötelességének tartalma kevésbé áll a gondolkodás fókuszában.

Adódik a kérdés, hogy a nyugati kultúrkörben, aminek egyik központi jellemzője az állam vallási semlegessége, illetve jellemzően az állam és egyház szétválasztása, milyen olyan jelentőséggel bírhat a keresztény kultúra, hogy azt egy alkotmányban pusztán díszítő elemnek túl konkrét kötelesség alapjaként is meg kelljen fogalmazni, illetve indokolt legyen megfogalmazni.

Ennek áttekintéséhez elsőként azt érdemes rögzíteni, hogy a keresztény vallás és a keresztény kultúra között nem lehet teljes egyenlőséget tenni, a keresztény kultúra védelme nem jelent azonosságot a keresztény vallás kiemelésével, egyben a nem keresztény vallások háttérbe szorításával.

Schanda Balázs több tanulmányában is elemezte, hol és milyen funkcióval bír a keresztény örökség az Alaptörvény szövegében. Ezekben rámutatott, hogy a Himnusz felhívása a nemzet valamennyi tagját összeköti és ugyan a hívő ember számára többlettartalmat hordoz, de nem rekeszti ki azokat sem, akik számára ez a többlettartalom nem jelenik meg, miközben egyszersmind a posztambulummal együtt a hatalom határait is utal. Hangsúlyozza, hogy a Nemzeti Hitvallás keresztény Európára való utalása, a kereszténység nemzetmegtartó szerepe annak a történelemben betöltött, meghatározó szerepére utal. A keresztény kultúra védelmének megjelenítése révén a kereszténység immár nemcsak mint a múlt eleme, hanem mint védendő érték is jelen van az Alaptörvényben. E minőségében Schanda álláspontja szerint leginkább

a jelenlegi társadalmi gyakorlat védelmét jelenti – erre utal az, hogy Magyarország keresztény kultúrájának védelmét rendeli el – mintsem a keresztény kultúra újrateemtését. Megjelenik továbbá a keresztény kultúrán alapuló nevelés, mely értékrenden alapuló oktatást ír elő.¹

A kereszténység azáltal vált a kultúra meghatározójává, hogy – Trócsányi László szavaival élve – víziót adott Európának. Közvetítette Európának az ókori világ értékeit, illetve évszázadokon keresztül civilizációteremtő erővel tartotta egy közösségben az európai népeket.²

Ezzel összhangban Schanda is kiemeli, hogy a kereszténység természeténél fogva univerzális vallás, amely mindig is törekedett az inkulturációra. De hangsúlyozandó, hogy az Alaptörvény nem a kereszténység – adott módon inkulturálódott valóságának – védelmét írja elő, hanem egy kulturális valóság védelmét.³

Azáltal tehát, hogy 2018-ban az Alaptörvény hetedik módosítása kiegészítette az R) cikket, előírva az állam minden szerve számára Magyarország keresztény kultúrájának védelmét, előtérbe került a kulturális tudatosság, a kulturális befolyásolás, immár nemcsak a politikai megnyilvánulások terén, hanem mindennapi tevékenységként is, mely során az állam aktívan formálja és befolyásolja lakossága szokásait és identitását. Ezt alapul véve e tanulmány olyan területekre fókuszál – egyfajta gondolatkísérletként –, ahol az állam tevékeny módon tud(na) fellépni a keresztény kultúra védelme érdekében.

2. A kultúra és az állam kapcsolata

A kultúra fogalma „általános használatában egy meglehetősen homályos absztrakció”⁴, a széleskörű kutatások ellenére nincsen egységesen elfogadott definíciója. Amit viszont mindenképpen érdemes kiemelni, hogy a kultúra háló, amely átszövi az ember életét.⁵ Fontos jellemzője, hogy egységesít: minden kultúrának vannak ugyanis sajátos céljai, a nép pedig ezeknek engedelmeskedik, mely során a viselkedések heterogén rendszere egyre inkább egységesül.⁶ Ezek az egységes elemek azok, amelyek meghatározzák a közösséget és azon keresztül a társadalom működésében is meghatározó tényezőként jelentkeznek. A társadalom szerveződése és léte ugyanis a kultúrán múlik, kultúra nélkül az egyének egy csoportja nem társadalom, hanem csak egy aggregátum. A közösen

¹ SCHANDA Balázs: Az Alaptörvény keresztény gyökerei. In: VARGA Réka – MÁZI András (szerk.): *10 éves az Alaptörvény: „Szövetség a múlt, a jelen és a jövő magyarjai között”*. Ünnepi tanulmányok. Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2022. 131–135.

² TRÓCSÁNYI László: A kereszténység és az európai alkotmányok. In: BOÓC Ádám – PÓKECZ KOVÁCS Attila (szerk.): *65: studia in honorem Éva Jakab*. Budapest, Patrocinium, 2023. 319–320.

³ SCHANDA Balázs: Vallásszabadság, közjó, keresztény kultúra. Szempontok új (rég) alapok kereséséhez. *Acta Humana*, 2020/3. 176.

⁴ A. R. RADCLIFFE-BROWN: *Structure and Function in Primitive Society. Essays and Addresses*. With a Foreword by E. E. Evans-Pritchard and Fred Eggan. Illinois, The Free Press Glencoe, 1952. 190.

⁵ Clifford GEERTZ: *The Interpretation of Cultures. Selected Essays*. New York, Basic Books, Inc., Publishers, 1973. 5., 89.

⁶ Ruth BENEDICT: *Patterns of Culture*. Houghton Mifflin Company, 1960. 53.

birtokolt elgondolások, szokások, attitűdök, érzelmi reakciók stb. teszik lehetővé, hogy az egyének egy csoportja társadalomként szerveződjön meg és működjön.⁷

A kultúra az egyén és a társadalom szintjén is meghatározó befolyással bír. A kultúrának az emberi viselkedésre való hatásgyakorlása az, ami a politikai döntéshozatal, a programalkotás, illetve a szabályozások kidolgozása és végrehajtása szempontjából jelentős: ha a döntéshozó megismeri a kultúrában gyökerező alapvető viselkedésmintákat, általa képessé válhat az egyes potenciális konfliktusok előrelátására és a megfelelő cselekvés eldöntésére.

A kultúra, amiben felnövünk, igen mélyen belénk épül és a mindennapi élet legkisebb dolgaiban is összeütközéseket eredményezhet, ha a másik ezekben a dolgokban másként, „idegenként” jár el.⁸ Alapvetően az emberek és az állam sincs teljesen tudatában kulturális meghatározottságának: amíg a társadalmak viszonylag homogének voltak, ez a kérdés fel sem merült, így az állam nem is foglalkozott vele, előtérbe a társadalmak diverzitásával került.

A kultúra, illetve ahhoz kapcsolódóan az identitás és ezek különbözősége állami szemszögből két dimenzióval bír: lehet magánügy, amivel az államnak nem kell foglalkoznia, illetve közügy. Abban az esetben, ha a különbözőség meghaladja a magánügy kereteit, túlmutat az egyéni érdekeken, ha már kihat az egész közösségre, vagy annak egy jelentősebb részére, illetve az ország működ(tet)ésére, akkor olyan ügygé – közügygyé⁹ – válik, amire az államnak reagálnia kell. Másrészt beavatkozási igény merülhet fel az állam részéről akkor is, ha éppen az eltérést, vagy akár a társadalom egy jellegadó sajátosságát akarja védelemben részesíteni. A szokások gyakorlása, az identitás ki nyilvánítása, annak szabad megélése sok tekintetben azon múlik, hogy az állam milyen társadalmat tekint ideálisnak és kívánja ennek megvalósulását előremozdítani, vagyis politikai döntéshozatal tárgya (is) – az állam biztosíthatja a kereteket, amely határon belül gyakorolhatók, de el is nyomhatja azokat. Gyakorlatilag ennek egyik leképeződése az Alaptörvény R) cikk (4) bekezdésében megfogalmazott kívánalom is.

A társadalom oldaláról nézve is megállapítható, hogy minden társadalom megpróbálja megőrizni a meggyőződését és szokásait, nyelvét és vallását, valamint gazdasági és politikai függetlenségét.¹⁰ Mivel a kultúra a társadalom egyik attribútuma, ezért a kultúra és a társadalom összekapcsolódik, ugyanakkor egy társadalmon belül több kultúra is létezhet és ez a kultúra vagy kultúrák határozzák meg a társadalmat.¹¹ E

⁷ Ralph LINTON: Culture and Normality. In: George DEVEREUX (ed.): *Culture and Mental Disorders*. Charles C. Thomas Springfield, 1956. 3.

⁸ BOGLÁR Lajos: A tolerancia tudománya. Sztereotípiák és tipikus jelenségek. In: BOGLÁR Lajos – PAPP Richárd (szerk.): *A tükör két oldala. Bevezetés a kulturális antropológiába*. Budapest, Nyitott Könyvműhely, 2007. 130.

⁹ Közügy ugyanis a közösségre kiható általános érdekű ügy, olyan ügy, amely túlmutat az egyéni érdekeken, és azokkal szemben is megérdemli a közhatalom birtokában végzett érvényesítést. VARGA Zs. András: *A közigazgatás és a közigazgatási jog alkotmányos alapjai*. Budapest, Dialóg Campus, 2017. 78.

¹⁰ Irina FRASIN: Identity and Cultural Diversity Arising From Globalization. *European Journal of Science and Theology*, Vol. 8., No. 3. (2012) 38.

¹¹ Wolfgang FIKENTSCHER: *Law and Anthropology*. München, C. H. Beck, 2009. 108.

meghatározás megnyilvánulhat úgy is, hogy a kultúrák keveredése alakítja ki a társadalom formáját, de a több kultúra jelenléte okozhatja a társadalom fragmentációját is.

Számtalan, a kultúrát meghatározó, azt befolyásoló és ezen keresztül az identitásra, végső soron az emberi magatartásra kiható tényező létezik, ráadásul ezek a tényezők változnak. Az állam szempontjából azonban ezek nem mindegyike bír relevanciával, így nem is kell mindegyikkel foglalkoznia. Azon tényezők, amelyek a magánélet szférájában maradnak, nem tárgyai az állami beavatkozásnak, míg amelyek közüggyé válnak, vagyis kihatással bírnak a közösségre, beavatkozási igényt keletkeztethetnek. Az, hogy melyek ezek a releváns tényezők, jelentős mértékben eltérhetnek az egyes államokban, a történelmi háttér, az állami berendezkedés, illetve a társadalom függvényében, ráadásul idővel e tényezők jelentősége változhat is ld. pl. a nyelv és a vallás kérdését. Az állam azon kulturális elemekre kell, hogy fokozottan figyelemmel legyen, amelyek a politikai diskurzus részévé válhatnak vagy már váltak is, illetve amelyeket védendőnek és megőrzendőnek tart.

Az állami reagálás a klasszikus állami eszközökkel, jogalkotással, igazgatással, jelentős részben tervezés és szervezés, illetve intézményfenntartás révén valósulhat meg, mely során kiemelkedő jelentősége van az alapos és sokrétű döntéselőkészítő, illetve információszolgáltató tevékenységnek is. Mindezekon keresztül van lehetőség a társadalom tagjai (legyenek azok a többséghez, vagy valamely eltérő csoporthoz tartozók) magatartásának befolyásolására és bizonyos kulturális elemek ápolására, védelmére.

Ezen tevékenységek jelentős része gyakorlatilag közigazgatási feladat. Mivel a közigazgatás, ahogy Patyi András fogalmaz, a racionális együttműködés elérésének szándékával végzett cselekvést valósít meg,¹² ezért szükségszerű, hogy funkciói közé az eltérő kultúrák jelenléte által keletkező, a társadalomra és az állami működésre kiható kérdések, illetve a többségi társadalom jellegadó kulturális sajátosságainak védelme, ápolása, előmozdítása, ekként igazgatása is beletartozzon.

Ezzel a közigazgatás ugyanakkor olyan tényezők működésébe avatkozik, amelyeknek maga is részese. Hiszen a közigazgatás – amely az állami beavatkozás eszköze – maga is a kultúrára épül, és egyben összetevője is annak. Működése, a társadalom befolyásolásának képessége is a kultúrától függ: „a fogékonyság, az engedelmisség, illetőleg az együttműködési készség, vagy annak hiánya, szolidaritás és sok más szempont tényleges érvényesülése nem a közigazgatás szervezeti felépítéséből, vagy anyagi jogi szabályaiból következik közvetlenül, hanem bizonyára a kultúrából”.¹³ Emellett a közigazgatás nem egy értéksemleges entitás, tevékenysége nem pusztán a jogszabályok objektív szempontú végrehajtásában merül ki. A közigazgatás hozzájárul a társadalom működéséhez a közjó, illetve a közérdek megvalósítása, illetve az abban való közreműködés által, lehetővé teszi az egyes jogok és érdekek érvényesülését, védelemben részesíti azokat, továbbá részt vesz a kisebbségek védelmében is.¹⁴ Ennek megfelelően a közigazgatás az az eszköz, amely lehetővé teszi a kulturális elemek védelmét, illetve

¹² PATYI András: *A közigazgatási működés jogi alapjai*. Budapest, Dialóg Campus, 2017. 10.

¹³ TAMÁS András: *Magyar közigazgatási szervezeti jog*. Budapest, Szent István Társulat, 2005. 10.

¹⁴ Torben Beck JØRGENSEN – Barry BOZEMAN: Public Values. An Inventory. *Administration & Society*, Vol. 39., No. 3. (2007) 360–361.

a kulturális sajátosságokra való reagálás politikájának érvényesülését is pl. az idegenrendészeti, kulturális, nemzetiségi, oktatási stb. igazgatás formájában és e képében nemcsak eszköz, hanem egyben értékek hordozója is.

Minél hatékonyabb kíván lenni az állam, annál sokrétűbb folyamatokra, információkra alapozva kell, hogy megszülessen a döntése arról, hogy a kulturális-identitási (etnikai, vallási) kérdéseket hogyan kezelje. Ez a komplexitás valamilyen szinten már meg kell, hogy jelenjen az elérni kívánt cél meghatározásánál, vagyis a politikai döntés meghozatalánál, máskülönben megvalósíthatatlan célt hajszol az egész állam, de különösen a megvalósítási fázisban (pl. oktatásra vonatkozó jogszabályalkotásban és igazgatásban, egyenlő bánásmóddal kapcsolatos szabályozáskor, konfliktuskezelési módok kidolgozásakor, helyi közügyek igazgatásában stb.).

Mindebből látható, hogy a kulturális kérdéseknek alapvetően két vetülete is jelentőséggel bírhat: egyrészt a társadalmi diverzitásra, tehát az eltérő kultúrák jelenléte miatti sokszínűségekre való reagálás, másrészt a többségi kultúra védendő elemeinek középpontba emelése, azok erodálódással szembeni védelme.

3. A védelem mint állami kötelezettség

Az Alaptörvény Magyarország keresztény kultúrájának védelmét az állam valamennyi szervének kötelességévé teszi. Schanda szerint az „Alaptörvény a kultúra védelmének parancsával csak a következményt, a származékot tudja védeni [...], a kultúra védelmének parancsával az Alaptörvény nem a fát – a keresztény hitet – védi (erre nem is alkalmas), hanem előző nemzedékek hitének gyümölcseit.”¹⁵

A védelem szó, ahogyan arra egy másik tanulmányában Schanda – és tőle átvéve pl. Schweitzer József is – utal, fenyegetettséget feltételez.¹⁶ A keresztény kultúra, illetve a keresztény Európa gondolata csak az utóbbi években jelent meg a politikai diskurzusban, ugyanis a II. világháborút követő időszakban a „keresztény” kifejezés korábbi magától-értetődőségét más politikai funkciók vették át, majd a 70-es évekre a kifejezés már el is veszítette a nyilvánosságbeli orientációs funkcióját. Az 1990-es politikai fordulatot követően kezdett újra a kereszténység kifejezése is részévé válni a politikai reorientációs törekvéseknek. A kereszténységről szóló beszédnek a nyilvánosságban való újramegjelenése révén lehetőség nyílt az identitás és a társadalmi jelentőség karakterizálására, vagyis a kereszténység, illetve a keresztény kultúra bizonyos tartalommal és funkcióval való ellátására, felhasználására is.¹⁷

Annak a gondolata, hogy ez a bizonyos keresztény kultúra védelemre szorul, a védelem pedig aktív tevélegességet kíván meg, ebbe a folyamatba illeszkedik. Mindezt úgy, hogy ezzel ellentétes tendenciákat (is) tapasztalhatunk világszerte. Robert F. Cochran

¹⁵ SCHANDA Balázs: Magyarország keresztény kultúrájáról. *Pázmány Law Working Papers*, 2018/08. 2–3. https://plwp.eu/files/2018/PLWP_2018-08_Schanda.pdf

¹⁶ SCHANDA (2020) i. m. 176–177.; Vallás, társadalom, alkotmányjog – beszélgetés a vallás társadalmi megjelenéséről és alkotmányossági megítéléséről. *Iustum Aequum Salutare*, 2021/4. 314.

¹⁷ MÁTÉ-TÓTH András – KASZNÁR Attila: A „keresztény Európa” vallási és a politikai fogalma. *Valóság*, 2020/8. 1–2.

foglalja össze például az Egyesült Államok vonatkozásában a kereszténység, a kultúra és a jog kapcsolatát, bemutatva azokat a felfogásokat, mind egyes keresztény körökben, mind azokon kívül, melyek inkább abba az irányba mutattak, hogy a kereszténység távolodjon el a kultúrától, de legalábbis a politikai szerepvállalástól. Eszerint erőteljes törekvések láthatók, melyek során a kultúra nyomást gyakorolt a keresztényekre, hogy eltávolodjanak a kultúrát befolyásolni kívánó megközelítésektől (szintetizáló és konvertita megközelítés), és olyan megközelítések felé forduljanak, amelyek ezt nem teszik (dualista, szeparatista és kulturalista megközelítés).¹⁸

Maróth Miklós tanulmányában meg is kísérelte megfogalmazni, melyek azok a jelenségek, amelyek miatt védelemre szorul Európa keresztény identitása és hogyan lehetne azt megvédeni.¹⁹ Hasonló gondolatokat fogalmaz meg az Alaptörvény hetedik módosításának előterjesztői indokolása is, a tömeges bevándorlás kockázatai és a szuverenitás veszélyeztetettségének kiemelése révén.

Magyarország keresztény kultúrájának védelme ugyanakkor nem feltétlenül fogható fel kizárólag akként, hogy valamiféle intenzív támadás alatt áll ez a kultúra. Eleve a kultúrára nem lehet statikus tényként tekinteni, számos tényező (pl. a történelmi háttér, vagy éppen a más kultúrákkal való találkozás²⁰) gyakorol rá hatást, amely eredményeként a kultúra, vagy inkább annak egyes elemei (nyelv, vallás, szokások stb.) változnak és velük változnak az emberi viselkedésminták és végül maga a társadalom is. Alfred Louis Kroeber szerint a kultúra társadalmi és pszichoszomatikus tényezőkön alapul és azok által meghatározott. Egyik legjellegzetesebb sajátossága rendkívüli változathosszága és képlékenysége: a kulturális tartalom egyes elemei hosszú időn keresztül fennmaradhatnak, míg mások a kultúrák egymásra hatása, az emberi cselekedet, vagy szervesen jelenségek (pl. klimatikus változások) eredményeként megváltoznak vagy eltűnnek.²¹ A változás körkörös folyamat, ahogy megjelenik az impulzus, ami változáshoz vezet, megváltozik a kultúra és azon keresztül az emberi magatartás, az emberi magatartás pedig visszahat a kultúrára és így változást idéz elő abban.

Mindebből számunkra az a következtetés vonható le, hogy miközben a kereszténység évezredek hatása eredményeként kialakult a keresztény kultúra – mely Rixer megfogalmazásában a kereszténység lényegére vonatkozó aktív vagy passzív tudások léte és ezek mintaadó átörökítése mellett az előbbiről részben levált és nagy terjedelmű hagyományt jelent, amely például ünnepekben, szépirodalmi adaptációkban, személy-

¹⁸ Robert F. COCHRAN, Jr.: „Christian Traditions, Culture, and Law”: An Update and a Few Reflections. *Pepperdine Law Review*, vol. 47., no. Special Issue, (2020) 589.

¹⁹ MARÓTH Miklós: Hogyan lehet megőrizni Európa keresztény identitását? *Polgári Szemle*, 2018/1–3. 15–27.

²⁰ A kultúrák egymásra hatásával több kutatás is foglalkozik: a folyamat egyik jelentős sajátosságaként nevesítik, hogy az átvevő kultúra nem vesz át mindent a másik kultúrából, hanem sor kerül egyfajta kiválasztásra, mely során a nem hozzáillő elemeket a kultúra elveti, vagy saját maga számára megfelelően módosítja. Ld. pl. Robert H. LOWIE: *Culture & Ethnology*. New York, Douglas C. McMurtrie, 1917. 91.; BENEDICT i. m. 54.

²¹ Alfred Louis KROEBER: A kultúra fogalma a tudományban. In: Paul BOHANNAN – Mark GLAZER (eds.): *Mérföldkövek a kulturális antropológiában*. Budapest, Panem, 2006. 170., 182–183.

nevekben stb. és mindezek szétválaszthatatlan elegyében jelenik meg²² –, ez a kultúra folyamatos változása eredményeként változik, adott esetben akár erodálódhat is. Nem szükségszerűen gyors, forradalmi változásokra kell tehát gondolni, hanem akár lassú, adott esetben nehezen észrevehető, tudatosítható folyamatokra is.

Mindez tehát nem feltétlenül jelenti valamiféle aktív támadás fennálltát, hanem felhívhatja a természetes változásokkal, erodálódással szembeni fellépés, befolyásolás szükségességét is. A politikai diskurzus nyilván a látványos változásokra fókuszál, az állam felelőssége ugyanakkor a társadalom irányában az is, hogy ezeket a lassú folyamatokat is észlelje, tudatosítsa és ha szükséges (és képes rá), befolyásolja, vagy éppen ellenkezőleg, változzon vele együtt.

4. Az állami cselekvés lehetőségei

Az Alaptörvény által az állami szervek számára megfogalmazott kötelezettség teljesítésében szükségszerűen szerepe lehet és kell lennie a közigazgatásnak, hiszen az részt vesz az állam céljainak megvalósításában, a társadalom befolyásolásában, e célok érdekében létezik és tevékenykedik.

A közigazgatás számos területe érintett lehet (különösen a szakigazgatási feladatok ellátása, vagy éppen az intézményfenntartás). Ahogyan arról már volt szó, komplex tevékenységekről beszélünk e körben, különösen a döntéselőkészítés terén, ami alatt Magyarország keresztény kultúrája védelme vonatkozásában leginkább a beavatkozás szükségessége és lehetőségének felismerésétől kezdve a beavatkozási területek feltérképezését és a megfelelő eszközök kiválasztását kell érteni.

Annak eldöntése, hogy be kell-e avatkozni, milyen célból, hol és milyen eszközökkel, jelentős részben politikai döntéshozatal tárgya. A megvalósítás pedig komoly tervező és szervező munkát igényel, megfelelő intézményi támogatással. A hatás pedig gyakorlatilag hosszútávú, így maga a tervezés is hosszútávú kell, hogy legyen, az időfaktor miatt pedig széleskörű konszenzus által támogatva. Mindez értelemszerűen fakad abból, hogy a kultúra hálója milyen mélyen és milyen komplex módon szövi át az életet, alakítása ekként szükségszerűen igényli a megfontolt, szerteágazó, összetett és egymásra ható megoldásokat. Mindennek a gyakorlati megvalósításában a végrehajtó hatalom részeként a közigazgatás nyer jelentős szerepet.

Ha azokat a folyamatokat vizsgáljuk, melyek formálói a kultúrának, az idegen kultúrákkal való találkozás az egyik olyan terület, amely intenzív hatást tud gyakorolni. E körben nyilvánvalóan az idegenrendészetnek, menekültügynek, a különböző integrációs politikáknak van jelentősége. A bevándorlás ugyanis potenciálisan képes megváltoztatni a nép összetételét és a befogadó állam kultúráját. Amennyiben az adott állam elzárkózik az ilyen irányú változásoktól, akkor az idegenrendészeti szabályozás révén szigorúan felügyeli, kik lép(het)nek a területére, mennyi ideig tartózkodhatnak ott, eldönti, hogy biztosítja-e a családegyesítés lehetőségét, illetve a letelepedést és különböző eszközökkel előmozdítja-e az inkulturációt.

²² Vallás, társadalom, alkotmányjog... i. m. 312.

Azáltal, hogy az Alaptörvény előírja Magyarország keresztény kultúrájának védelmét, egyszersmind állást foglal arról is, hogy hogyan viszonyuljon az állam az egyes integrációs megoldásokhoz. Az egyértelmű, hogy elutasítja a multikulturalizmus ideológiáját,²³ abban az értelmében legalábbis, amely a pluralitás mozaikját választja, melyben minden etnikai-kulturális csoport oly módon egyenlő, hogy az adott állam többségi kultúrája pusztán egy a sok közül. Az Alaptörvény keresztény kultúra iránti elkötelezettsége ugyanis kiemeli ezeket a kulturális elemeket, védelmük kötelezettsége kiemelt hangsúlyt ad az ebből fakadó szokásoknak. Másrészt ugyanakkor mindez nem jelent egyfajta aktív asszimilációs tevékenységet sem.²⁴ A keresztény kultúra védelme mellett ugyanis más kultúrák (pl. az egyes nemzetiségek kulturális jellemzői), illetve értelemszerűen olyan alapvető jogok és értékek is elismerésben, védelemben részesülnek mint a vallásszabadság vagy az egyenlőség. Ebben a dinamikában a keresztény kultúra védelme sokkal inkább azt jelenti, hogy annak kárára nem lehet előmozdítani más kultúrák érvényesülését. Ez egyszersmind azt is jelenti, hogy bár az asszimilációt nem erősíti ez a törekvés, potenciálisan elősegíti viszont a természetes akkulturációt.²⁵ Emellett egy olyan típusú integrációt feltételez, melyben megjelenik az egymásra hatás, melyben a kulturálisan eltérőkhöz valamilyen módon (akár morális, akár intézményesített elismerés, jogok biztosítása révén) igyekszik alkalmazkodni a többség,²⁶

²³ A multikulturalizmus jelentésének több szintje van, megközelíthetjük ideológiai szempontok alapján, de tekinthetünk rá fennálló tényként vagy policyként, gyakorlatként, esetleg kritikai diskurzusként is. Ideológiaként elgondolás, eszme, policyként viszont a társadalmi egyenlőséget, kulturális diverzitást és a nemzeti érdekeket előremozdító kormányzati kezdeményezés. Kritikai diskurzus minőségében a kulturális hatalom elosztásának átalakítása a társadalomban. JOHN BILES: „A Hopeful Tale of Disempowerment and Despair.” RICHARD J. F. DAY, *Multiculturalism and the History of Canadian Diversity*. (Reviewed.) *History of Intellectual Culture*, Vol. 1., No. 1. (2001) <https://www.ucalgary.ca/hic/issues/voll/11>

²⁴ Az asszimiláció a modern állam azon törekvéséből származik, hogy a fennhatósága alá tartozó népeséget nyelvileg, kulturálisan és ideológiailag egységesítse, nacionalizálja. Hátterében az a gondolat állt, hogy a kulturális különbözőségek, vagyis a hatalom támogatta kulturális mintától eltérő vagy ahhoz nem igazodó szokások a nemzeti és a politikai egység felforgatására is alkalmasak lehetnek. Az asszimiláció iránti elkötelezettség nem feltétlenül törekszik a főáramba való teljes beolvasztásra, a nyugati civilizációval összeegyeztethető szokásokat megtűrni, ha azok a magán- vagy személyes életre korlátozódnak, nem sértik mások jogait, összhangban állnak a törvény betűjével és szellemével és fenntartják a polgári társadalom elveit. ZYGMUT BAUMAN: *Modernség és ambivalencia*. In: FEISCHMIDT Margit: *Multikulturalizmus*. Budapest, Osiris Láthatatlan Kollégium, 1997. 54–55.

²⁵ A folyamat során sor került a többségi társadalom kultúrájának és szokásainak átvételére, mely végül elvezet az asszimilálódáshoz.

²⁶ Maga az alkalmazkodás (*accommodation*) széles spektrummal bírhat: lehet ideiglenes megoldás, amit később visszavonnak, megnyilvánulhat néhány alapvető jog biztosításában (pl. eltűrik a nyelvhasználatot, vagy a vallásgyakorlást, ha az a magánéletre szorítkozik), diszkrimináció-tilalom, illetve pozitív diszkrimináció, hatalomdecentralizáció (pl. a helyi vezetők a kisebbségi csoportból kerülnek ki) formájában is, de anélkül, hogy a helyben koncentrált etnikai kisebbség számára ténylegesen bármilyen jogosultságot biztosítanának, illetve a központi hatalom kisebb fokú megosztása (pl. a kisebbségek kapnak néhány parlamenti helyet) képében. Ezek tipikusan olyan eszközök, amit az állam biztosít, míg a kisebbségi követelések ezen túlra is mutathatnak pl. teljes jogazonosság, igazságtétel (pl. a földek visszaadása az őslakosoknak), föderalizmus, autonómia, vagy éppen a központi hatalom megosztása

amennyiben az nem ütközik feloldhatatlan módon Magyarország keresztény kultúrájának kiemelt védelmével.

Ha a közigazgatás más területeit nézzük, a szakigazgatási feladatok között kiemelkedő jelentőséggel bír az oktatás, hiszen a szocializációs folyamat tevékeny részese. A szekuláris államnak kötelessége semlegesnek lenni az egyes vallások vonatkozásában, hitigazságokban nem nyilatkozik, az egyházak belügyeibe nem avatkozik, viszont az államnak nem kell semlegesnek lennie minden érték-alapú ügyben, mint például az egyenlőség, az emberi jogok és a demokrácia. De ide sorolhatók olyan értékek is, melyek a keresztény kultúra részei. Ezzel összekapcsolódik a vallásos nevelés kérdése is, az ugyanis része a kultúráképzésnek, azonban e körben a szülők választhatják gyermekeik vallásos nevelését, az állam pedig nem mondhatja meg nekik, hogyan beszéljék meg otthon gyermekeikkel a hitüket, illetve azt sem mondhatja meg a felekezeti iskolának, hogyan oktasson a saját vallásáról.

Az oktatás nyilvánvalóan a legerősebb eszköz a keresztény kultúrához kapcsolódó szocializációs folyamat támogatásában. A kultúra és az identitás közti kapcsolatot a szocializációs folyamat hozza létre, melynek eredményeként az emberi személyiség, az ember identitása a kultúra által befolyásoltta válik. A szocializáció az értékek és normák elsajátítási módja, mely során az egyén utánzás révén magáévá tesz bizonyos viselkedési mintákat, illetve reagál bizonyos szituációkra, megtanul alkalmazkodni a környezet általi kihívásra, illetve megértésre törekszik, mely során kialakul az értékrendszere. A szocializációs folyamat végigkíséri az ember egész életét: a legtöbb minta már gyermekkorban rögzül és felnőttkorra a legfontosabb identitáskérdések is tisztázódnak (ez azonban nem jelenti azt, hogy a személyiség ne változhatna felnőttkori hatások eredményeként).²⁷ Az egyén a szocializációs folyamat során személyiségének egyedi vonásait, hajlamait, tulajdonságait a társadalmi kerethez igazítja. A társadalomban, melynek tagja az egyén, az egyén és a társadalom viszonyát az azonosság tudat tartja fenn és egyben szabályozza azt. Az identitást ez az azonosság tudat képezi.²⁸ Amikor pedig a szocializáció során az egyén valamely csoport részévé válik és kialakul az ahhoz kapcsolódó identitása, azzal a kultúra és a társadalom összetevőinek részévé is válik.²⁹

Amikor tehát az állam azt a célt kívánja megvalósítani, hogy ápolja és előmozdítsa Magyarország keresztény kultúráját, azt az oktatás keretében nemcsak olyan eszközökkel valósíthatja meg, minthogy a tananyag részévé teszi, hogy a tanulók ismerkedjenek meg a Bibliával, hanem például a vallások szociokulturális kontextusának megismertetése, a vallási alapú értékek és szabályok megismerése is cél kell, hogy legyen,

(pl. pozíciók elosztása). Terrence E. COOK: *Separation, Assimilation, or Accommodation. Contrasting Ethnic Minority Policies*. Praeger Publishers, 2003. 105–134.

²⁷ ZSOLT Péter: *Szociálpszichológia. Proszociális és antiszociális alapviselkedések*. Vác, EU-Synergon Kft. 2005 35-37.

²⁸ PAPP Richárd: A kulturális antropológia főbb részterületei. Identitás és etnicitás. In: BOGLÁR Lajos – PAPP Richárd (szerk.): *A tükör két oldala. Bevezetés a kulturális antropológiába*. Budapest, Nyitott Könyvműhely, 2007. 109-110.

²⁹ Reginald BYRON: Identity. In: Alan BARNARD – Jonathan SPENCER (ed.): *Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology*. Routledge, 2002. 442.

vagyis a kereszténység társadalomban betöltött helyével, szerepével, természetével és funkciójával is lehet és kell foglalkozni. A keresztény kultúra védelme a szocializációs folyamatban való tevékeny részesedést kíván meg, melynek tehát része lehet a kereszténység mellett elkötelezett intézmények léte, fenntartása, működésük támogatása, illetve a tananyagban a keresztény értékrend, annak gyökerei és üzenetei megjelenítése, és az ezekből fakadó viselkedésminták megértése, elsajátításának elősegítése. Mindezt természetesen a lelkiismereti és vallásszabadság sérelme nélkül.

E folyamatnak egy sajátos rétege egyébként az emlékezetpolitika tudatos használta is. Az emlékezet ugyanis az identitásképzés fontos eleme, hiszen az összetartozás-tudatot erősíti, az emlékezetpolitika ekként politikai célokat is képez (hasznos múlt fogalma).³⁰ Az emlékezetpolitika narratívákat és értelmezéseket kínál ugyanis a múltról, szervezett módon, célja pedig a polgárok attitűdjeinek, viselkedésének, döntéseinek és identitásának befolyásolása. Befolyásolási eszköz tehát, mely orientálja a célközönséget, szorosan kapcsolódik továbbá az érzelmekhez, mivel érzelmek inspirációja határozhatja meg, hogy a befogadók egy narratívát jelentősnek ismernek-e el számukra és identitásuk szempontjából, függ emellett az elkötelezettségtől, mivel az egyén és egy kommunikációs aktus közötti kapcsolat kialakítása meghatározhatja a befogadók attitűdváltozását vagy jövőbeli viselkedését is. Központi eleme mindezeken túl a konzisztencia is, hiszen csak ezáltal tud érdemi, hosszú távon is ható eredményt elérni.³¹

Az emlékezetpolitika ekként hatást gyakorol az oktatásra, a múlt kulcseseményeinek meghatározása révén képes alakítani az emlékezetet és ezen keresztül identitásunkat is.³² Az emlékezetpolitika által, de sokszor természetes folyamatok eredményeként is folyamatosan alakítjuk a múltat, és az ekként alakított múlt visszahat ránk, folyamatosan alakít minket, azt, hogy kik vagyunk és kik lehetünk.³³

Ki lehet még emelni a kulturális igazgatás, és annak részeként az állami kultúrpolitika szerepét is. A múzeumok, könyvtárak fenntartása, a művészetek támogatása, kiadványok stb. és ezekhez kapcsolódóan az állam mecénási tevékenysége, azaz az állami olyan támogatás rendszere, amelyet a kultúra fejlődése, eltartása érdekében biztosít, tevékeny része a nemzeti kultúra védelmének és fejlesztésének, mely az európai államok jelentős részében elfogadott funkció. A kulturális élet szinte valamennyi ágazata olyan, ahol szükség van nemzeti kultúrára, nemzeti kulturális intézményekre és a kulturális igények nemzeti mértékű kielégítésére.³⁴ A kulturális örökségnek is, mely

³⁰ PATAKI Ferenc: Kollektív emlékezet és emlékezetpolitika. *Magyar Tudomány*, 2010/7. 785–786.

³¹ Ld. részletesen Patryk WAWRZYŃSKI: The Government's Remembrance Policy: Five Theoretical Hypotheses. *Polish Political Science Yearbook*, Vol. 46., No. 1. (2017) 294–314.

³² Az emlékezetpolitikáról ld. részletesen NAGY Ádám: „Az emlékezet forrásai”. Historiográfiái áttekintés a kollektív emlékezet, emlékezetpolitika, public history jelentőségéről, mint az emlékezetet befolyásoló, alakító és irányát meghatározó tényezőkről. In: *Doktorandusz hallgatók IX. konferenciájának tanulmányai*. [Az Eszterházy Károly Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskolájának Kiadványai – Konferenciák, műhelybeszélgetések (18)] Eger, EKE Líceum, 2020. 185–191.

³³ David M. ENGEL – Frank W. MUNGER: Rights, Remembrance, and the Reconciliation of Difference. *Law & Society Review*, Vol. 30., No. 1. (1996) 18.

³⁴ CSEPORÁN Zsolt: Kulturális jogok – kulturális igazgatás – kultúrpolitika. *Valóság*, 2021/2. 4., 6.

tartalmát tekintve szubjektív, jelentős szerepe van az identitáskonstrukcióban, hiszen annak művelői, alapvetően a kulturális sokszínűség mentén emelnek ki és emelnek fel kulturális javakat,³⁵ a tárgyi és szellemi örökséget.³⁶ Ez a jelenség ekként viszonylag könnyedén összekapcsolható a magyarországi keresztény kultúra tárgyiasult elemeinek, illetve szellemi örökségének azonosításával és hangsúlyozásával.

5. Záró gondolatok

Azáltal tehát, hogy 2018-ban az Alaptörvény hetedik módosítása kiegészítette az R) cikket, előírva az állam minden szerve számára a Magyarország keresztény kultúrájának védelmét, előtérbe került a kulturális tudatosság, a kulturális befolyásolás, immár nemcsak a politikai megnyilvánulások terén, hanem mindennapi tevékenységként is. Egy olyan jelenség tanúi lehetünk, mely során az állam egyre tudatosabb a lakosság kultúrájának – vagyis gyakorlatilag szokásainak és identitásának – befolyásolásában, nem hagyván azt pusztán természetes folyamatokra, hanem aktívan be is kíván avatkozni és formálni kívánja azt. Ennek egyik eszköze ekként Magyarország keresztény kultúrájának középpontba helyezése is. E folyamat megértéséhez a tanulmány egyrészt megkísérel egy értelmezési keretet adni, bemutatóván azt, hogy az állam számára alapvetően (a jelenlegi kontextusban) az eltérő kultúrák jelenléte miatti sokszínűségekre való reagálás, másrészt a többségi kultúra védendő elemeinek középpontba emelése, azok erodálódással szembeni védelme szempontjából van jelentősége e fogalomnak.

Érzékelhető, hogy megjelent és egyre erősebben jelentkezik a politikai gondolkodásban a keresztény kultúra védelme, mint ahogyan érzékelhető az is, hogy a modernitás nyugati és kelet-európai változatai nyomán egyre többen fordulnak különböző megváltó hitek felé, vagy választottak új identitást valamely egyház, vallás, felekezet, szekta, mozgalom keretében. Miközben igény van a transzcendens valamilyen formájára, a folyamat egyik nagy kihívása a társadalomtudományok (viszonylagos) válaszhánya milderre.³⁷ Az Alaptörvény által említett „kultúra védelme” fordulat e változó környezetben nem a keresztény hittartalmak vagy vallási meggyőződés fokozott védelmét emeli ki és valósítja meg, hanem egy már létezőnek tekintett, egyszerűsített változó tartalmú kultúra védelmét, középpontba állítva egyfajta sajátos nemzeti identitást.³⁸ Ezt az identitást a modernitás hatásai, a népességmozgás és számos természetes

³⁵ SONKOLY Gábor: *A kulturális örökség történeti értelmezései*. Akadémiai nagydoktori értekezés. Budapest, MTA, 2016. 5., 25.

³⁶ SONKOLY Gábor: A kulturális örökség fogalmának kiteljesedése. A tárgyi és szellemi örökség összekapcsolódása Hollókő példájának elemzésén keresztül. In: MANHERZ Orsolya (szerk.): *Historia Critica. Tanulmányok az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Történeti Intézetéből*. Budapest, 2014. 409.

³⁷ A. GERGELY András: Vallás, etnicitás, kisebbség kulturális antropológiai nézőpontból. In: A. GERGELY András – PAPP Richárd: *A szakralitás arcai. Vallási kisebbségek, kisebbségi vallások*. Budapest, Nyitott Könyvműhely, 2007. 9.

³⁸ KÖNCZÖL Miklós: Történelem, kultúra, azonosság. Elméleti és történeti megfontolások az állam kulturális azonosságáról. In: CSINK Lóránt – SCHANDA Balázs – VARGA Zs. András (szerk.): *A magyar közjog alapintézményei*. Budapest, Pázmány Press, 2020. 1146.

folyamat alakítja, mely változás nem feltétlenül kedvező irányú. Tere lehet tehát az állami tevékenységnek, beavatkozásnak.

Mivel az Alaptörvény a kereszténység nemzetmegtartó szerepét hangsúlyozza, ez egyben a keresztény kultúra védelmének célját is kijelöli: végső soron a kohéziót, a nemzeti sajátosságok megőrzését, egyfajta létformát részesít védelemben. A tanulmány ennek megfelelően kiemel olyan területeket, melyeken keresztül az állam tevélegesen tudja a keresztény kultúrát védelemben részesíteni, ápolni, a társadalom és a társadalmi viselkedésminták részeként megőrizni. Ide sorolja az integrációs tevékenységet és az idegenrendészetet, az oktatást, az emlékezetpolitika felhasználását, illetve a kulturális igazgatást.

Általánosságban véve megállapítható, hogy a cél eléréséhez az eszközök is rendelkezésre állnak ezeken a területeken, az azonban – mint minden állami politikánál, ekként itt is – nagy kérdés, hogy az állam jó eszközt, jó módszert, megfelelő intézményeket választ-e ki, ekként pedig a kívánt hatást tudja-e elérni. 2018 óta ugyanis eltelt hat év, Magyarország keresztény kultúrájának védelméhez szükséges állami tudatosság, legalábbis a fenti területeken, még csekély mértékben mutatkozott csak meg.